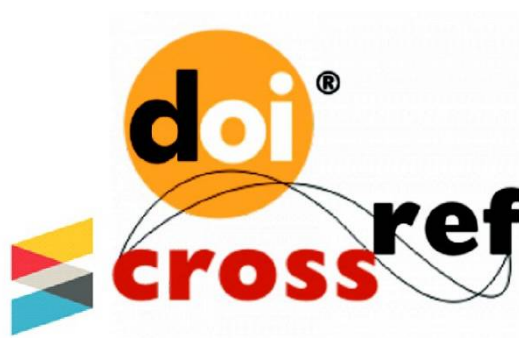

**СЎЗ САНЪАТИ
ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ**
4 СОН, 3 ЖИЛД

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ
ИСКУССТВО СЛОВА**
НОМЕР 4, ВЫПУСК 3

**INTERNATIONAL JOURNAL
OF WORD ART**
VOLUME 4, ISSUE 3

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

1. Aimbetova Gulayim FIRST INVESTIGATIONS IN KARAKALPAK LITERATURE AND LINGUISTICS.....	4
2. Imomkulova Oysanam O'TKIR HOSHIMOVNING "TUSHDA KECHGAN UMRLAR" ROMANIDA BADIY XARAKTER YARATISH MAHORATI VA RUHIYAT TALQINI.....	9
3. Ўраева Дармоной, Назарова Гулбахор ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК АДАБИЁТИДА ҚУШЛАР ОБРАЗИ.....	16
4. Джурахолова Бахора ГЕНДЕР ТУШУНЧАСИНИНГ СОЦИОЛОГИК ВА ЛИНГВИСТИК ЖИХАТДАН ТАЛҚИНИ.....	23
5. Jalilova Dilorom INGLIZ ZABON GAZETA SARLAVHALARI KLASSIFIKATSIYASI VA ULARNING TARJIMADAGI XUSUSIYATLARI.....	29
6. Алланазарова Мамура ЛИНГВОМАДАНИЯТШУНОСЛИК ФАНИНИНГ АСОСИЙ ХОЛАТЛАРИ.....	35
7. Тошпўлатов Акрам "ДАШТУ ДАЛАЛАРДА" НОВЕЛЛАСИДА ХАРАКТЕР ЯРАТИШ МАҲОРАТИ.....	42
8. Nilufar Khodjaeva, Gubayeva Khurshida ISSUES ON TRANSLATION OF CHARACTER SPEECH (ON THE EXAMPLE OF KOREAN-UZBEK LITERATURE).....	48
9. Rajabova Sadoqat QARORLAR TILIDA ISHLATILGAN NEOLOGIZMLAR IZOHI.....	53
10. Sharipova Sunbula ALISHER NAVOIY "XAMSA"SIDA ABDURAHMON JOMIY SIYMOSI.....	60
11. Бозорова Умида, Саидов Ёқуб ЖАДИД ШЕЪРИЯТИДАГИ ҚАДИМГИ ТУРКИЙ ЛЕКСИКАНИНГ МАВЗУИЙ ТАСНИФИ.....	65
12. Yusupova Dilzoda O'ZBEK MAROSIM FOLKLORINING O'RGANILISHI VA TASNIFI MASALALARI.....	71
13. Mamirova Dilnoza REKLAMA MATNLARINING TIL XUSUSIYATLARI.....	78
14. Нуруллаева Сарвиноз, Ўринова Мафтуна ЗАМОНАВИЙ ЎЗБЕК ШЕЪРИЯТИДА ҚУШ КЎРИНИШИДАГИ МИФОЛОГИК ОБРАЗЛАР ТАСВИРИ ВА ТАЛҚИНИ.....	84
15. Джалилова З.Б. ИНГЛИЗ ШЕЪРИЯТИДА ИНСОН СИФАТЛАРИНИНГ ГУЛЛАР ТИМСОЛИДА ИФОДАЛАНИШИ.....	90
16. Салойдинова Наргиза ҚУРИЛИШ ТЕРМИНОЛОГИЯСИНИНГ БОШҚА ФАНЛАР ТЕРМИНОЛОГИЯСИ БИЛАН БОҒЛИҚЛИК ТАМОЙИЛЛАРИ.....	95
17. Қурбоназарова Наргис ЛИСОНИЙ ТИЗИМДА ЭТНОГРАФИК БИРЛИКЛАРНИНГ ЛИНГВОМАДАНИЙ АСПЕКТИ (СУРХОНДАРЁ ТЎЙ МАРОСИМЛАРИ МИСОЛИДА).....	99

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

Нуруллаева Сарвиноз Мажидовна,
Бухоро давлат университети,
Ўзбек адабиёти кафедраси таянч докторанти
Ўринова Мафтуна Нўмон қизи,
Бухоро вилояти Ғиждувон тумани,
60-мактаб ўқитувчиси

ЗАМОНАВИЙ ЎЗБЕК ШЕЪРИЯТИДА ҚУШ КЎРИНИШИДАГИ МИФОЛОГИК ОБРАЗЛАР ТАСВИРИ ВА ТАЛҚИНИ

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9297-2020-4-14>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада халқ оғзаки ижодига мансуб қуш кўринишидаги мифологик образларнинг замонавий ўзбек шеъриятидаги тасвири ва талқини ҳақида фикр юритилган. Замонавий ўзбек шеъриятида қуш кўринишидаги мифологик образларни стилизациялаш ва метафоризациялаш орқали ижодкор туйғу, кечинмалари ва мақсади ўқувчи-адресатга ҳиссий таъсирчан қилиб етказилади. Жумладан, Ҳумо, Семурғ, Анқо, Самандар, Жестирноқ каби қуш қиёфасидаги мифологик образлар шеъриятда бахт, омад, бойлик, садоқат, ноёблик, тинчлик, вафо каби тимсолий маъноларни ифодалаш учун бадий восита бўлиб хизмат қилади. Ушбу мақолада Ҳумо, Семурғ, Самандар, Ҳаққуш каби қуш қиёфасидаги мифологик образлар замонавий ўзбек шеъриятдан олинган мисоллар ёрдамида таҳлил қилинган.

Таянч сўзлар: мифологик образ, стилизация, метафоризация, мифонимлар, Ҳумо, Семурғ, Самандар, Ҳаққуш.

Нуруллаева Сарвиноз Мажидовна,
Бухарский государственный университет,
докторант кафедры узбекского литературы
Уринова Мафтуна Нумон қизи,
Школа № 60, Бухара, преподаватель

ОПИСАНИЕ И ИНТЕРПРЕТАЦИЯ МИФОЛОГИЧЕСКИХ ОБРАЗОВ В ВИДЕ ПТИЦЫ В СОВРЕМЕННОЙ УЗБЕКСКОЙ ПОЭЗИИ

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается изображение и интерпретация мифологических образов в виде птиц, принадлежащих к фольклору, в современной узбекской поэзии. В современной узбекской поэзии посредством стилизации и метафоризации мифологических образов в виде птиц, эмоционально передаются читателю - адресату чувство, переживания и цели поэта. В частности, мифологические образы в виде птиц, такие как Ҳумо, Семурғ, Анқо, Самандар, Джестирноқ, служат художественным средством выражения в поэзии символических

значений, таких как счастье, удача, богатство, верность, уникальность, мир, верность. В данной статье на примерах из современной узбекской поэзии анализируются мифологические образы в виде птиц, таких как Хумо, Семург, Самандар, Хаккуш.

Ключевые слова: мифологический образ, стилизация, метафоризация, мифонимы, Хумо, Семург, Самандар, Хаккуш.

Nurullaeva Sarvinoz Majidovna,
Bukhara State University, PhD Student
of the Department of Uzbek Literature
Urinova Maftuna Numon qizi
School №60, Bukhara, Teacher

DESCRIPTION AND INTERPRETATION OF MYTHOLOGICAL IMAGES APPEARANCE OF BIRDS IN MODERN UZBEK POETRY

ANNOTATION

This article discusses the description and interpretation of mythological images in the form of birds belonging to folklore in modern Uzbek poetry. In modern Uzbek poetry, through the stylization and metaphorization of mythological images in the form of birds, the poet's feelings, experiences and goals are emotionally conveyed to the reader - the addressee. In particular, mythological images in the form of birds, such as Humo, Semurg, Anko, Samandar, Jestirnak, serve as an artistic means of expressing symbolic meanings in poetry, such as happiness, luck, wealth, loyalty, uniqueness, peace, fidelity. In this article, using examples from modern Uzbek poetry, mythological images in the form of birds, such as Humo, Semurg, Samandar, Hakkush, are analyzed.

Key words: mythological image, stylization, metaphorization, mythonyms, Humo, Semurg, Samandar, Hakkush.

Ўзбек шеърятини ранг-баранг образлар тизимига эгадир. Улар орасида мифологик образлар ҳам борки, ўзига хос вазифаси, хусусиятлари ва поэтик талқини билан алоҳида диққатга сазовордир.

Инсон яралибдики, ўзини ўраб турган атроф-оламни ўрганишга, ҳодисалар сабабини билишга интилади. Шу интилиш ва қизиқиш натижасида пайдо бўлган дастлабки билимлар мифологик қарашларни ташкил этади. Зеро ибтидоий одамнинг оламни образли тасаввур қилиши натижасида ҳиссий образлар сифатида мифологик образлар пайдо бўлган. Мифологик образлар барча халқларда мавжуд бўлиб, улар ҳар бир халқнинг миллий, маданий тушунчалари асосида кодлаштирилган.

Мифологик образлар замонавий ўзбек шеърятинида кўчма маънода қўлланилиб, инсоннинг турли кечинмаларини бадий ифодалашга хизмат қилади. Жумладан, ялмоғиз очкўзлик, шайтон айёрлик, аждар ёвузлик, Азроил шафқатсизлик, дўзах азоб-уқубат, дев душманлик каби семаларда инсон нафратини интенсив ифодалаш рамзига айланган бўлса, пари гўзаллик, фаришта беозорлик ва бегуноҳлик, жаннат фаровонлик, Хизр омад, Хумо ва Семург бахт ва давлат, Самандар вафодорлик маъносини ифодалаш учун қўлланилади.

Рус олими Н.Д. Арутюнова “сўзнинг маъноси қанчалик мавҳум ва камситувчи бўлса, шунчалик осон метафоризация қилинади”, деб ҳисоблайди.[1]

Рамз ва метафора, асосан, бадий асарнинг ўзига хос ифода услуби сифатида қўлланилади. Бу шуни англатадики, метафоризациялаш орқали ўқувчининг тасаввурига конкрет образ тасвири етказиб берилади.

Энг кенг қўлланиладиган куш кўринишидаги мифологик образлардан бири Хумодир. Хумо эзгулик рамзи бўлган афсонавий куш номи бўлиб, халқнинг ишонч-этикодида кўра, агар у кимнинг бошига кўнса ёки сояси тушса, ўша киши энг бахтли бўлади, давлат ва

салтанатга эришади, деб қаралади. Шундан келиб чиқиб, эътикод қилинган бу афсонавий кушни “бахт куши”, “давлат куши” ҳам дейдилар.[13,561]

Ўзбек фольклорида Хумо куши образини махсус тадқиқ қилган олим К.Имомовнинг кайд этишича, Хумо кушининг мифологик маъноси “куёшга қўнган куш”дир. Ҳар бир ҳаракати эса илоҳий ва магик қудрати билан боғлиқ белгиларда тавсифланган. [4,24]

Замонавий ўзбек шеърятининг ёрқин вакилларида бири О.Ҳожиёвнинг “Хонадон” шеърдан олинган куйидаги мисраларда Хумо образи тўғридан-тўғри бешикка ўхшатиш ва ушбу образ рамзий маънода бахтни, инсоннинг гўдаклик чоғлари энг бахтли ва беғам онлар эканлигини кўрсатиш хизмат қилган:

Шўх юлдузлар ҳақидаги қўшиғинг
Ўқтин-ўқтин тушиб қолса эсинга,
Кўзмунчоқлар безаб турган бешигинг
Хумо кушдай кўринади кўзинга. [14,78]

Ж.Сирожиддиннинг “Даъват” шеърида ҳам Хумо куши давлат ва бахт, омад, фаровонлик маъносида стилизация қилинган:

Золим замон ўтиб, мазлумга дўнар,
Бўлур озод Ватан маҳрам работим!
Тобақай тўнкага Хумо куш қўнар?!
Озод бўл, обод бўл, эй хароботим. [9,4]

Шоир ватанида зулм, тобелик ҳукм сураётган замонни тўнкага Хумо куши қўнганига менгзаб, унинг бошимизга соя соладиган вақти келганлигини таъкидлайди, хароб юртни озод ва обод қилишга чақиради. Ж.Сирожиддин қаламига мансуб куйидаги сатрларда ҳам Хумо образи бахт, омад, фаровонлик, гўзаллик, хушвақтлик маъноларини умумийлаштириб келган:

Ажаб кушхонани кўрғил, ажаб кушхонани кўрғил!
На парвозу, на роз, бозу-хумоларни соғинган дил. [9,111]

Кўриниб турибдики, юқоридаги мисраларда мустамлака юрт кушхонага (қафасга), унда зулм ҳукм сураётгани кушхонадаги ҳолатга ўхшатиш. Мутеликда қўнгил куши на эркин парвоз қила олади, на ўйнаб кула олади. Шу боис юрак бахтли, хуррам кунларни соғинганини шоир Хумо мифологик образи орқали ифодалайди.

Шоира Ҳ.Аҳмедованинг “Ҳаммаси ўткинчи...” шеърида эса “бахтли кунлар” маъноси хумолар метафораси воситасида берилган. Ташвишли кунлар ўткинчи, ойнанинг ўн беши қоронғу, ўн беши ёруғ эканлигини рамзий ифодалаган:

Ҳаммаси ўткинчи, ҳаммаси,
Барини кечирар самолар.
Замин интиҳосиз айланаверар –
Минг бора туғилар хумолар. [2,30]

Тўра Сулаймон ижодида ҳам Хумо мифологик образидан фойдаланилган. Чунончи:

Бахт куши топмиш қўналға шонли Туркистон айланиб –
Ўз ҳолиға келмиш Турон замондин замон айланиб.
Ҳазрати Хизр юрибди ҳур Ўзбекистон айланиб,
Туғросига қўнмиш Хумо мустаҳкам Кўрғон айланиб,
Чор атрофга зоғ йўлатмас Семурғ доvon айланиб.
Амир Темур руҳи шодмон иззатли Султон айланиб,
Бу не бахтким, юрса Худҳуд Тўра Сулаймон айланиб! [10,18]

Шоирнинг “Айланиб” шеърдан келтирилади ушбу мисраларда бахт куши номини олган Хумо, Семурғ образларига мурожаат қилинмоқда.

Юқоридаги шеърда Хумо куши образи орқали шонли Туркистонга яна қайта бахт инъом этган истиқлолдан шодланиш, руҳланиш, ғурурланиш ғояси илгари сурилмоқда. Бугунги кунда ҳур Ўзбекистон заминида яшаётган ҳар бир инсон худди бошига Хумо куши қўнгандай ёхуд Ҳазрати Хизрга йўлиққандай, ўз орзу-истагига тез етишаётгани ёритилмоқда.

“Шайдолик” шеърида эса Хумо образи Хумой шаклида ифодаланган:

Юлдузлар йиғилиб Ой бўлса кошки,
 Ҳар қандай куш Ҳумой бўлолса кошки.
 Ҳар ким ҳам Ҳотамтой бўлолса кошки,
 Диёнат не қилсин мунофиқ зотда. [10,21]

Ойдин Ҳожиеванинг “Яшил май” шеърида ҳам худди шундай шаклда учрайди ва галаба, зафар, дўстлик маъноларини умумлаштириб келади:

Битар эдим сайллари забаржад ой деб,
 Биродарлик кўшиқларин кашф этган сана,
 Галабадан дарак берган қутлуғ **хумой** деб,
 Хосиятли қадамга – офтоб кўрмана! [14,249]

Ҳумо образи Семурғ шаклида ҳам қўлланилади. Семурғ шарқ халқлари оғзаки поэтик ижодидаги афсонавий куш образи бўлиб, ижобий қаҳрамоннинг дўсти, ҳомийси, ҳимоячиси, ҳамроҳи сифатида тасвирланади ва осмонда учиш, узоқ манзилни яқин қилиш ҳақидаги асрий орзу-умидларнинг рамзий ифодаси ҳисобланади. Дастлаб Эрон мифологиясида пайдо бўлган семурғ куши “Авесто”да “сенемурғ” шаклида ишлатилган. Туркий халқларда Семурғ Ҳумо, Анқо, Давлат куши, Бахт куши, Марқумомо, Кунтубулғон, Булбулигўё каби вариантларда учрайди.

Шеъриятда семурғ образига мурожаат қилиш орқали, асосан, бахт, нажот, рўшнолик тиланади. Чунончи, Жамол Сирожиддиннинг “Бас-эй сассиқ сўкуш...” деб бошланувчи шеърида шоир Семурғга мурожаат қилиш орқали озодлик, эркинликни истаётганини, ундан нажот кутаётганини билдиради:

Ажаб қисмат йилон бирла ўшал сиймурғ қафасдошмиз,
 Ўзинг қутқар аё Семурғ самоларни соғинган дил [9, 111].

Халқ қарашларига кўра, Семурғ, Анқо кушларининг макони Қоф тоғи бўлиб, уни топиш мушкул ва ҳаттоки имконсиздир. Шеъриятда ушбу мифологик образлар аксарият ҳолларда ёнма-ён келади:

Кўҳи Қофнинг бошига,
Семурғ солганда соя,
 Ёмғирни йиғлатганда,
 Онам айтган ҳикоя
 Бор эдимми, йўқ эдим... [3,51]

Яна бир зооморф мифологик образ самандар бўлиб, у зардуштийлик динида улуғланган афсонавий ва муқаддас жонивордир. Уни куш ёки калтакесаксимон мавжудот сифатида талқин қиладилар. Афсонага кўра, у ўт ичида туғилади ва ўт ичида яшайди. Оловдан чиқса, ҳалок бўлади.

Шоир Ж.Камолнинг “Бўлмагай” шеърида самандар образидан куйидагича фойдаланилган:

Бўлмагай кўнглим самандардек ҳавойи ишқ аро,
 То унинг остида оташ устида кул бўлмагай. [5, 217]

Мумтоз шеъриятда кўпинча самандар образи ишқ туфайли ёнган кўнгилга ўхшатилади. Ишқ ўтисиз ошиқ кўнгли самандардек нобуд бўлиши тасвирланади. Ж.Камолнинг юқоридаги мисраларида ҳам кўнгил самандарга, ишқ ўт-оловга менгзалган. Самандар оловдан ҳавога кўтарилса, нобуд бўдгани каби кўнгил ишқни тарк этса вайрон бўлади. Шу боис шоир ишқ олови бор экан, уни кўнглим тарк этмайди, ишқ ичра ёниб яшайди, кўнглим ишқ билан тирик дейди.

Тўра Сулаймон шеъриятида ҳам реал образлар билан бир қаторда мифологик образлар келтирилганига гувоҳ бўлиш мумкин.

Шоир шеърларида учрайдиган мифологик образлардан бири Ҳаққушдир. Жумладан, шоирнинг “Илтижо” шеърида Ҳаққуш образи қўлланилган шундай мисралар учрайди:

Баҳор келса, бошланур боғда булбул хониши,
 Саъва, кумри нағмаси, суралай товланиши,
 Қирларда лола сайли, қишлоқларда йил боши:

Тўхтагай табиатдан Ҳаққушлар зорланиши

Баҳор, кетма менинг боғимдан.[11,9]

Ҳаққуш образидан шоир “Ўхшар” сарлавҳали шеърида ҳам фойдаланган:

Ҳаққушга хатарсиз ошён муносиб,

Қўклам қушларига чаман муносиб.

Йигит-қизга аҳду паймон муносиб,

Бусиз кўнгил зилу замбилга ўхшар[11,19].

“Сулув” шеърида эса кўнгил изтиробини, мунгни ифодалаш мақсадида най билан параллел қўллайди:

Субҳ елидан маст бўлиб

Ҳаққуш сайрамоқдайди,

Қайлардадир най саси...

Кўнгил яйрамоқдайди[11,39].

Ҳаққуш – узун оёқли қушлар туркумининг қарқаралар оиласига кирувчи парранда.[13,523] У халқ орасида Ҳаққув деб ҳам юритилади. Бу қушнинг келиб чиқиши инсон билан боғланади ва шуниси билан афсонавийлик касб этади.

Умуман олганда, қуш кўринишидаги мифологик образлар тасвири ва талқинида бир қатор умумийлик ва хусусийлик белгилари мавжуд бўлиб, уларни қуйидагича тавсифлаш мумкин:

- хумо – бахт ва давлат қуши, тарихий илдизлари “Авесто”даги олов маъбудди (бахт ва толе тимсоли) Хварна Фар билан боғланади;

- семурғ – бахт қуши, келиб чиқиши сув илоҳи Анаҳита билан ҳам боғланади;

- анқо – бахт ва толе қуши, унинг асосий белгиси кўзга кўринмаслик бўлиб, йўқликнинг рамзий тимсоли саналади.

Демак, ушбу мифологик образлар “бахт” белгиси орқали умумийликка эга бўлиб, аждодларимизнинг азалий орзу-истакларининг ифодачиси ўлароқ юзага келган.

Хуллас, қуш қиёфасидаги мифологик образларнинг образлилик, тасвирийлик категориялари хос бўлган бадиий нутқда қўлланилиши орқали тилнинг эстетик функцияси намоён бўлади. Ўқувчига алоҳида куч билан таъсир қилиш, образ яратиш учун тасвирий восита сифатида, асосан, метафорадан фойдаланилади. Шунинг учун улар орқали инсоннинг турли эмоцияси экспрессив тарзда ўз ифодасини топади. Биз таҳлилга тортган мифологик образлар воситасида, асосан, инсоннинг ижобий ҳис-туйғулари ифодаланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс // Теория метафоры. – М., 1990.
2. Аҳмедова Ҳ. Эрк дариҷаси: Шеърлар. – Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1996. – 120 б.
3. Аҳмедова Ҳ. Умид сояси (Шеърлар). – Т.: Ниҳол, 2008. – 168 б.
4. Имомов К. Ўзбек фольклорида Хумо қуши // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент. – 2011. – №5. – Б. 24.
5. Камол Ж. Аср билан видолашув. Сайланма. I жилд (Шеърлар, дostonлар). – Т.: Фан, 2007. – 336 б.
6. Majidovna NS, Saidakhmedovna UD. Expression of war events and people through mythological images. // ACADEMICIA: International Multidisciplinary Research Journal. ISSN: 2249-7137. Vol. 10, Issue 8, August 2020. Impact Factor: SJIF 2020=7.13. – P. 461 – 465.
7. Nurullayeva SM. Metaphorization of the “devil” myth in modern Uzbek poetry. “Сўз санъати халқаро журнали / Международный журнал искусство слова / International Journal of Word Art”. – Т. 2019. - №4. – Б.25-29.
8. Nurullaeva S.M., Uraeva D.S. Metaphorization of the “dragon” image in Uzbek classic poetry. – World Science: Problems and Innovations. – Пенза, 2020. – С. 119 – 221.
9. Сирожиддин Ж. Заҳҳок салтанатинда (Шеърлар). – Самарқанд: Суғдиёна, 1994. – 136 б.

10. Сулаймон Т. Гулшан. – Т.: Ғ.Ғулом, 1988. – 100 б.
11. Сулаймон Т. Истар кўнгил (Шеърлар, дostonлар). – Т.: Ғ.Ғулом, - 1984. – 222 б.
12. Ўраева Д.С. Замонавий шеърятда бадий кўчимларнинг янгиланиши. – Бухоро davlat universiteti ilmiy axboroti. – Бухоро. – 2014. – № 4 (56). – Б.50-53.
13. ЎТИЛ. 5 жилдлик. 5-жилд. – Т.: ЎзМЭ, 2008. – 592 б.
14. Ҳожиева О. Мушфиқ онажон (Шеърлар ва шеърый қисса). – Т.: Ғ.Ғулом, 1983. – 274 б.